

MARIA SOBIESZCZYK

NAUCZYCIEL KLAS I-III W OPINII UCZNIÓW

Wprowadzenie

„Nauczyciel, to pracownik o uznanych przez władze oświatowe kwalifikacjach do nauczania i wychowania dzieci, młodzieży oraz dorosłych. Kwalifikacje te, uzyskuje się przez ukończenie zakładu kształcenia nauczycieli oraz przez zdanie przepisowych egzaminów.” Tyle o nauczycielu pisze W. Okoń w swoim „Słowniku Pedagogicznym”.¹

Sądzę, że ta definicja nie wystarczy aby stać się nauczycielem przez duże „N”. Nauczycielem twórczym, poszukującym ciągle nowych metod nauczania, doskonalącym swój warsztat pracy. Nauczycielem, który dba o swoich uczniów, służy im pomocą, jest zarazem „wychowawcą i opiekunem, mistrzem i artystą, badaczem i przewodnikiem.”²

Uczeń w szkole podstawowej jest przedmiotem zorganizowanych oddziaływań. Szczególnie ważna jest siła tego oddziaływania w klasach niższych. Przyjęte w tym okresie podstawowe zasady i normy postępowania kształtują cechy osobowości wychowanków, które później ulegają tylko pewnym modyfikacjom. Psychologowie twierdzą m.in., że „osobowość jednostki jest taka, jacy są ludzie, z którymi ona się styka”.³ Dlatego, osobisty wpływ nauczyciela odgrywa taką wielką rolę w formowaniu się psychiki uczniów. Znaczny wpływ na powodzenie w pracy nauczyciela, posiada jego autorytet. Nauczyciel nie posiadający autorytetu będzie w życiu uczniów postacią epizodyczną, osobą która nie wywarła na nich żadnego wpływu. Pojęcie „autorytet wychowawczy” wiąże się z pojęciem „wpływu wychowawczego”. J. Pieter określa go „jako zespół wielu różnorodnych właściwości nauczyciela, dzięki którym uczeń bez wyraźnych nakazów i bez strachu przed karą chętnie ulega wychowawczemu wpływowi nauczyciela, a w szczególności chętnie uczy się stosownie do jego wymagań”.⁴

Zainteresowanie osobą nauczyciela występuje od bardzo dawna wyrażając się m.in. powstaniem licznych przysłów i powiedzeń.

Oto niektóre z nich:

„Bodajbyś cudze dzieci uczył”

„Dobrą naukę nauczyciela złe sprawy niszcza”

„Światły nauczyciel jest wielkim artystą - rzeźbi w żywym marmurze”

„Takie Rzeczypospolite będą, jakie ich młodzieży chowanie”⁵

O nauczycielu napisano wiele rozpraw. Były to prace m.in. J. Wł. Dawida, Z. Mysłakowskiego, Ł. Kurdybachy, J. Legowicza, J. Szczepańskiego, S. Baleya, S. Szumana i innych.

Napisano też dużo artykułów m.in. takich autorów, jak: J. Jakóbowskiego, E. Stuckiego, L. Bandury, A. Brzezińskiej, M. Kreutza, M. i R. Radwiłowiczów i wielu innych.

Spośród wszystkich zawodów - jak pisze S. Kowalski - jedynie zawód nauczyciela, dzięki swojej społecznej doniosłości i oryginalności doczekał się tak gruntownego opracowania, że mówić można o wydzielonym systemie wiedzy.⁶

Systemem tym jest “pedeutologia” - dział pedagogiki, którego przedmiotem są zagrożenia dotyczące nauczycieli - jak osobowość nauczyciela, dobór kandydatów do zawodu nauczycielskiego, kształcenie i doskonalenie nauczycieli, ich praca zawodowa.⁷

Zainteresowanie osobą nauczyciela nie słabnie. Ciągłe trwają poszukiwania modelu osobowego nauczyciela. Dużo miejsca autorzy poświęcają nauczycielowi nauczania początkowego. Praca z dziećmi w młodszym wieku szkolnym wymaga bogatej wiedzy merytorycznej, pedagogicznej i psychologicznej. Są to rozważania pedagogów, psychologów, socjologów, oczywiście bardzo potrzebne.

Jednak od dłuższego już czasu nie pojawiają się w prasie pedagogicznej opracowania poświęcone sylwetce nauczyciela - ale widzianego oczami dzieci.

Sądzę, że takie badania są potrzebne. Pozwolą one wielu nauczycielom zweryfikować swoje postępowanie. Być może niejeden z nich, spojrzysz krytycznie na swoją osobę, zmieni się. Będą na pewno i tacy, którzy utwierdzą się w tym, że są nauczycielem jakiego chcą i pragną mieć dzieci.

Dlatego właśnie przeprowadziłam badania na taki temat i dokonałam ich analizy w niniejszym artykule.

1. Nauczyciel nauczania początkowego

Praca nauczyciela klas I - III jest specyficzna. Różni się od pracy nauczycieli poszczególnych przedmiotów. Wymaga szerokiej wiedzy z zakresu siedmiu przed-

miotów a nie jednego. Nauczyciele Ci ponadto, muszą posiadać wiele dodatkowych cech osobowości niż nauczyciele klas starszych. Obok tych „właściwości” dodatkowych, każdy nauczyciel - zdaniem Z. Mysłakowskiego - powinien charakteryzować się następującymi cechami:

- umiejętnością kontaktu z uczniami,
- czynną sympatią,
- poszanowaniem godności ludzkiej ucznia,
- kredytem zaufania, jakim powinno się obdarzać wychowanków,
- sprawiedliwością,
- zgodnością między słowem a postępowaniem,
- niezawodnością,
- umiejętnością stawiania wymagań i konsekwencją w egzekwowaniu.⁸

Oprócz tych cech, nauczyciel nauczania początkowego zdaniem wielu autorów⁹ powinien być nauczycielem twórczym, pomysłowym, poszukującym, badawczym. Powinien także cechować się rozsądkiem, życzliwością, pilnością, dokładnością.

Pedagog ten, musi wykazywać się znajomością wiedzy o swoim uczniu, o jego zdolnościach, zainteresowaniach i potrzebach.

Nauczyciel klas I-III musi gwarantować swoim uczniom odpowiednią opiekę, dbać o ich bezpieczeństwo i zdrowie, stymulować aktywność, eliminować czynniki negatywne.

Specyfiką sylwetki nauczyciela nauczania początkowego jest „silnie zintegrowana struktura podstaw, cech osobowości, zainteresowań i umiejętności.”¹⁰

Ponadto nauczyciel nauczania początkowego powinien być:¹¹ tolerancyjny, serdeczny, wyrozumiały, pogodny, cierpliwy, posiadać wysoką kulturę języka, dbać o schludny wygląd, dążyć do nawiązywania kontaktów z rodzicami.

Sądzę, że ta bardzo krótka charakterystyka nauczyciela klas I-III pozwoli na dokonanie weryfikacji wypowiedzi uczniów z przedstawioną wiedzą teoretyczną.

2. Organizacja i przebieg badań własnych

Przeprowadzone przeze mnie badania miały dać odpowiedź na postawione pytanie: Jakiego nauczyciela chcą mieć uczniowie nauczania początkowego?

Z tego głównego pytania można wyłonić kilka szczegółowych:

Jakie cechy u nauczycieli uważają za pozytywne, pożądane?

Jakich cech osobowości i innych u nauczycieli nie lubią, które ich drażnią?

Jakie funkcje zdaniem uczniów powinien wobec nich spełniać nauczyciel?

W celu uzyskania odpowiedzi na postawione pytania, w miesiącu

październiku 1993 roku przeprowadziłam badania na populacji 150 uczniów. Byli to uczniowie klas trzecich dwóch bydgoskich szkół (90 osób) i jednej szkoły wiejskiej (60 osób).

W badaniu tym posłużyłam się wypracowaniem pisemnym jako narzędziem badawczym. Wypracowania pisemne stanowią pewną formę dokumentu i wytworu pracy człowieka. Zawartość treściowa wypracowań umożliwia wyodrębnienie w nich pewnych myśli przewodnich i ich wzajemnych więzi. Cenić należy w nich osobisty charakter wynurzeń, ich spontaniczność. Takie swobodne teksty jako metoda zbierania danych są wysoko oceniane w literaturze psychologicznej i socjologicznej.¹²

Uczniowie pisali te teksty anonimowo na takie dwa tematy:

„Gdybyś w przyszłości wybrał zawód nauczyciela to”

„Jaki powinien być nauczyciel abym lubił chodzić do szkoły?”

Szczegółowa analiza tekstów pozwoliła na ich przyjęcie od 125 badanych. Pozostali byli autorami wypracowań na bardzo niskim poziomie merytorycznym.

3. Nauczyciel klas I - III w opinii uczniów - analiza wyników

Analiza wyników przeprowadzonych badań pozwoliła na wyłonienie kilkudziesięciu walorów nauczycieli akceptowanych przez uczniów.

Poniższe zestawienie przedstawia te cechy, od których uczniowie uzależniają autorytet nauczyciela.

Ponieważ uczniowie szkoły miejskiej i wiejskiej wypowiadali się w analizowanych kwestiach podobnie, wyniki te przedstawiono łącznie.

Tabela 1. Pozytywne cechy nauczycieli akceptowane przez uczniów

Lp.	Cechy	Liczba wyborów w %	Lokata
1.	dobry	96	1
2.	ładnie i czysto ubrany	82	2
3.	nie bije, nie krzyczy, nie jest agresywny	71	3
4.	kulturalny	63	4
5.	uśmiechnięty, ma poczucie humoru	59	5
6.	sprawiedliwie ocenia, stawia dobre stopnie	56	6
7.	ładny i młody	55	7
8.	dba o ładny wygląd klasy i uczniów	55	7
9.	nie faworyzuje poszczególnych uczniów	46	8
10.	dobrze uczy, tłumaczy	46	8
11.	utrzymuje dyscyplinę	41	9

Lp.	Cechy	Liczba wyborów w %	Lokata
12.	interesuje się uczniami, pomaga im	38	10
13.	uczy zabaw, piosenek	34	11
14.	czyta książki i chodzi z uczniami do kina, organizuje wycieczki	34	11
15.	nie pali papierosów i nie pije alkoholu	23	12
16.	dyskretny	20	13
17.	mądry, wykształcony	19	14
18.	punktualny	15	15
19.	cierpliwy	12	16
20.	prawdomówny	11	17
21.	surowy (w wyjątkowych sytuacjach)	9	18
22.	serdeczny	8	19
23.	opiekuńczy, troskliwy	7	20
24.	spokojny, zrównoważony	7	20
25.	wymagający	5	21
26.	pomysłowy	1	22

Jak wynika z tabeli 1. uczniowie oczekują właśnie takiego nauczyciela, którego krótką sylwetkę przedstawiłam w punkcie 1. tego artykułu.

Większość wypowiedzi badanych uczniów dotyczyła cech zewnętrznych, co potwierdzają lokaty tych akceptowanych walorów nauczycieli. Uczniowie chcą mieć ładnie ubranego, młodego nauczyciela. Rozpiętość wieku to: od 20 do 38 lat. Uczniowie argumentowali to tym, że za młody nauczyciel nie ma „jeszcze takiej dokładnej wiedzy”, a ten stary nie rozumie dzieci. Różne też były wymagania uczniów związane ze sposobem ubierania się. Jedni uważali, że strój nauczyciela powinien być oczywiście czysty, schludny i modny. Nie powinien być jednak ekstrawagancki. Inni uważali, że nauczyciel powinien chodzić w okularach, mieć krótkie włosy, ubierać się „na luzie”. Nie powinien mieć (tu mowa o paniach) zbyt mocnego makijażu, a panowie powinni chodzić ubrani w smoking lub na sportowo.

Sporo badanych uczniów uważa, aby jeden nauczyciel uczył ich do ósmej klasy. Uczniowie ci są prawdopodobnie przywiązani do swojej pani, z którą w czerwcu będą musieli się rozstać i już to przeżywają. Są jednak i tacy, którzy chcieliby każdą lekcję mieć z innym nauczycielem.

Oprócz tych wypowiedzi, które dotyczyły cech zewnętrznych nauczyciela dzieci wyróżniły sporo innych. Walory te związane są m.in. z zasobem wiedzy nauczyciela (mądry, wykształcony) temperamentem i cechami emocjonalnymi (uśmiechnięty, pogodny, wyrozumiały itp.). Duże znaczenie u uczniów klas trzecich posiadają cechy moralne. Uczniowie oczekują nauczyciela sprawiedliwego, sprawiedliwie oceniającego, uczciwego. Nauczyciel nie powinien stawiać zbyt

często złych ocen, a jeżeli już takie się przytrafią powinien dać szansę na poprawę, powtórnie wytłumaczyć. Jedna z uczennic napisała m.in.: „Gdybym w przyszłości była nauczycielką starałabym się nie wywoływać w uczniach strachu. Chciałabym mieć z nimi kontakt. Oceniałabym sprawiedliwie, nie kierowałabym się sympatią. Zachęcałabym ich do nauki, ale nie wymuszała na nich tego.”

Inna pisze tak: „Byłabym spokojna, cierpliwa, a nawet naukę zaczynałabym od zabawy, aby każdy uczeń zapoznał się z tematem. Potem stopniowo będę zwiększać wymagania „aby uczyć ich coraz więcej innych rzeczy”. Według mnie nauczyciel powinien umieć się śmiać.”

Uczniowie oczekują od nauczyciela opiekuńczości. Ich zdaniem nauczyciel powinien „pomagać w nauce”, jak „ktoś się skaleczy, to też powinien pomóc”. „Chciałabym - pisze dziewczynka - powiedzieć mu swoje problemy, żeby pomógł mi je rozwiązać, ale żeby nikomu o nich nie powiedział.”

Dzieci klas niższych chcą, aby ich „Pani”(najczęściej jest to przecież kobieta) była „ich opiekunem i powiernikiem”. Chcą też mieć w nauczycielu organizatora i towarzysza zabaw i wycieczek.

Sądzę, że zestawienie akceptowanych cech nauczycieli jest także odpowiedzią na pytanie: „Jakich cech uczniowie u nauczycieli nie lubią?” Są to prawie wszystkie wymienione cechy lecz w negatywnej postaci.

4. Zakończenie

Chciałabym, aby przedstawione w niniejszym artykule wyniki badań były przyczyną refleksji wszystkich nauczycieli - czytelników tego artykułu.

Warto byłoby podjąć w przyszłości badania nad tym, jak ocena nauczycieli dokonywana przez dzieci (ocena werbalna i niewerbalna) wpływa na weryfikację jego zachowań wobec ucznia.

PRZYPISY

¹ W. Okoń: Słownik pedagogiczny, PWN Warszawa 1981 s. 196.

² E. Stucki: Sylwetka nauczyciela nauczania początkowego, W: ZN - Pedagogika. Historia wychowania UG 1993 s. 176.

³ M. Maruszewski, J. Reykowski, T. Tomaszewski: Psychologia jako nauka o człowieku, KiW Warszawa 1966 s. 158.

⁴ J. Pieter: Poznawanie środowiska wychowawczego, PAN Wrocław 1960 s. 175.

- ⁵ S. Świrko: (wybór) Nie wszystko jest przysłowiem, Poznań 1985 s. 125.
- ⁶ S. Kowalski: Socjologia wychowania w zarysie, PWN Warszawa 1974.
- ⁷ W. Okoń: Słownik pedagogiczny, PWN Warszawa 1981 s. 125.
- ⁸ Z. Mysłakowski: Cechy osobowe sprzyjające sprawności wychowania, PZWS Warszawa 1971.
- ⁹ Por. J. Jakóbowski i E. Stucki.
- ¹⁰ J. Jakóbowski: Nauczyciel nauczania początkowego, W: Z teorii i praktyki nauczania początkowego, red. E. Stucki WSP Bydgoszcz 1978.
- ¹¹ E. Stucki: Sylwetka ... op.cit., s. 177.
- ¹² R. Ossowski: Kształtowanie obrazu własnej sytuacji i siebie u inwalidów wzroku w procesie rehabilitacji, WSP 1982 s. 72.